

1549 Vuur voor een onbewogen rechte grens

De reiziger die op 16 augustus 1549 de vijf trapjes voor herberg Den Swaen aan de Molenstraat in Meijel opging, kon gaan zitten in de gelagkamer. Hem werd dan al snel een halve liter eigen gebrouwen bier voorgezet door waardin Anna Pastoirs. Maar een bed voor de nacht was er niet te krijgen, want er zouden heel wat hoge heren komen. Er moest immers wat met een grens gebeuren.

Inleiding

Om een idee te geven van de situatie, is een kijkje op een stukje kaart verhelderend.

Christian Sgroten tekende in 1573 een kaart waarvan hiernaast een partje is weer gegeven.

Er zitten de nodige foutjes in: Asten ligt te noordelijk, de grens vanuit Meijel gaat niet op de juiste plaats omhoog, enz.

Maar het is wel duidelijk dat met de lijn door de Peel de grens tussen Brabant en Gelderland (nu deels Limburg) is bedoeld.

De Sint Willibrordusput lag en ligt op die grens en dicht daarbij stond aan de Molenbaan in Meijel de oude (zwarte) banmolen die er in 1800 omwaaide. Die banmolen vormde tot 1624 één geheel met herberg Den Swaen en een panhuys of bierbrouwerij, inkomstenbronnen voor de Heer van Meijel.

De Sint Willibrordusput of St. Wilbertsput was niet steeds een put om water uit te halen. Soms was er jarenlang niets van de put op het gebied Luttel Meijel te zien en moest hij weer uitgegraven worden, maar de hoogte met grenssteen en eikenboom bleef wel steeds aangeduid als Sint Willibrordusput.

Vanaf de Sint Willibrordusput tekende Sgroten naar het westen de grenslijn met een boog erin. In die boog zat het probleem, want die mocht er niet zijn tussen enerzijds Nederweert en anderzijds Asten en Someren.

Als Christian Sgroten van moderne middelen gebruik had kunnen maken, zou hij die grens waarschijnlijk ook als een 15 km lange rechte lijn getekend hebben tussen Hugten bij Budel en de Sint Willibrordusput, door Nationaal Park de Groote Peel heen.

Die lange grens had in 1549 al een hele geschiedenis achter de rug. Op 18 november 1352 was er sprake van de grens als *'begunnende van Sente Wilborts put bij Meyel tot Amstoe van Amstoe tot Hoechten te rade toe'*¹ en op 5 december 1367 zou in het charter van Henric van Kuyc, heer van Asten, gestaan hebben *'van Sint Wilbertspuit op Luttel Meijel en van daar tot Amsloo ende van Amsloo tot Seeven Meeren en van Seven Meeren tot 's-Hertogen paalen toe.'*² Amsloo of Amstoe is een punt op de grens, het geeft geen hoek aan. Het zelfde geldt voor Seven Meeren.

Met zo'n lange rechte lijn als grens zou men geen problemen verwachten.

Maar op 27 juli 1540 ontstond er ruzie over die grens tussen de inwoners van Someren aan de ene kant en die van Nederweert aan de andere kant. De mensen van Someren vonden dat de turfstekers van Over- en Nederweert toch wel erg ver op het gebied van Someren bezig waren.

De bestuurders van 's-Hertogenbosch (Brabant) schreven daarover een brief aan vrouwe Anna van Egmont, gravin van Horn, Weert en Over- en Nederweert.

De schouten, borgemeesters, schepenen, gezworenen en kerkmeesters van Weert, Nederweert en Someren vroegen om een bindende uitspraak van twee scheidsrechters.

Anna van Egmont ging toen in goede vriendschap in overleg met twee schepenen van 's-Hertogenbosch als scheidsrechters, Walraven van Erp en Adriaan Eijnhouts. Deze

twee zochten gegevens in oude aktes en bezochten de omstreken plaatsen aan de grens.

Voor hen was het duidelijk, de grens liep van Sinte Wilbrorchs putte op Luttel Meijel, via Amstoe naar den Muelenradt van Heuchten.³

De juiste plaats van 'den Muelenradt van Heuchten' of 'Hogeten ad Rotam' (zo genoemd in 1197) of 'Hugten ten Rade' of 'Molendinum sive Rotam de Huechten' was niet zo duidelijk.⁴ Maar over die plaats kon men het uiteindelijk nog wel eens worden.

De grenspaal bij Hugten (bij de Bueldergraecht)

Vervelender was dat er na 1540 steeds nieuwe ruzies waren over de grens. Daarbij waren ook inwoners van Budel, Maarheeze, Over- en Nederweert, Someren en Asten betrokken. Na veel overleg kwamen de koningin-weduwe Maria van Hongarije en Boemen als landvoogdes enerzijds en de graaf en gravin van Horn anderzijds op 13 augustus 1548 tot een akkoord: er zouden grensstenen geplaatst worden vanaf de molenplaats achter het Weerterbos tot aan de Sint Willibrordusput bij de grote eik die stond tussen Meijel, Deurne en Asten.⁵

In de zomer van 1549 zouden die grenspalen in de Peel geplaatst worden.⁶

16 augustus 1549

Het was een heel gezelschap dat op 16 augustus 1549 bij elkaar kwam op de hei tussen Someren en Weert: Jacob Boonen raadordinaris in Brabant en commissaris namens koningin Maria van Hongarije en Hendrick vander Zijpe secretaris-ordinaris als zijn assistent, met Steven Glose drossard van Corterssem en Jan Scheijlaardts rentmeester van het land van Altena namens de gravin van Horn. Daar waren ook aanwezig de schout, gezworenen en schepenen van Someren met de gezworen landmeter Jacob van Waterlaer uit Maarheeze en de schout en schepenen van Weert met Dierck Ogier gezworen landmeter uit Schiedam in Holland.

Eerst namen de vertegenwoordigers van de koningin en de gravin als commissarissen de landmeters de eed af, zodat zij naar beste weten en waarheid de meetpunten zouden aangeven.

Vervolgens bepaalden ze het grenspunt tussen de oude en de nieuwe molen van Hugten. Ze lieten daar een put graven voor de grenspaal, recht tegenover de 'Bueldergraecht', een opgeworpen wal met looppad bij de waterloop. Van daaruit zou de grens uitgezet moeten worden.

De mannen van Someren moesten recht op de Sint Willibrordusput aan lopen en veel goed zichtbare tekenen plaatsen. De heren commissarissen keken een paar uur toe bij

het werk en gingen toen naar herberg Den Swaen in Meijel. Daar genoten ze van een goede beker Meijels bier, voordat ze gingen overnachten.

Wat in 1994 nog restte van de oude herberg Den Swaen aan de Molenstraat, een onduidelijk opknapsel na de brand in 1942, genoemd 'pand Litjens'

17 augustus 1549

's Morgens tussen zeven en acht uur gingen de commissarissen naar de hoogte waarop de Sint Willibrordusput bij de eikenboom was. Ze zagen dat er niets van klopte, er was absoluut geen rechte lijn en die lijn kwam ook niet bij de eikenboom uit. Die van Someren hadden hun stokken wat meer in de richting van Nederweert geplaatst en andersom hetzelfde.

Alles moest opnieuw, dat beslisten de hoge heren.

Om de dag toch nuttig te besteden, lieten de commissarissen bij de Sint Willibrordusput een kuil graven voor de grote blauwe platte grenssteen.

Eerst wierpen ze veertien kleine stenen in de kuil als 'jongers ende getuijghen'. Daarmee werd waarschijnlijk bedoeld, dat de twee maal zeven schepenen van de twee gemeenten Someren en Nederweert steeds zouden kunnen en moeten getuigen dat deze grenspaal officieel en naar recht geplaatst was als scheiding tussen het Land van Brabant en het Land van Weert. De steen was aan de ene zijde met beitels voorzien van het wapen van Brabant met de leeuw en aan de andere zijde met het wapen van de graaf en gravin van Horn.

Ter plaatse werd ook afgekondigd, dat ieder die de grenspaal zou verzetten of op welke manier dan ook een storing aan de grens zou veroorzaken, zijn lijf en goed zou verliezen. Van zo'n schender zou dus niet alleen heel zijn bezit in beslag genomen worden, maar ook zou hij zijn lijf (vrijheid) of leven verliezen.

Er was veel belangstelling vanuit Someren, Weert en Nederweert.

Vanuit Someren waren aanwezig schout Berthout van Kessel, de borgemeesters Reijnier Jan Willemszoen en Marten Aert Danielszoen, de schepenen Simon Jan Diericxsoen, Frans Joestensoen van Liessell, Jan Dierick Brantsszoen, Ghijsbrecht Jan Gijsbrechtsszoen en Govert Pauwelssoen van Duppen, de kerk- en H.Geestmeesters Dierck van Kessel, Jan vander Straten, Gevart van Zeijlberch en Cornelis Reijnderszoen opt Sant.

De stad Weert werd vertegenwoordigd door schout Gielis Scheijlarts, borgemeester Jan Pitten en de schepenen Dierick Verwerths, Jacob Tessers, Marcelis Berckenbossch, terwijl uit Nederweert gekomen waren borgemeester Jacob Weijnen en de schepenen Henrick Tshasen, Joannes Kersten en Gilis Meijers.

Die mensen wisten blijkbaar niet waar volgens de Meijelsen het echte grenspunt was. De Meijelsen waren ook niet gevraagd om aanwezig te zijn bij het plaatsen van een grenspaal binnen hun gemeente, nabij de Sint Willibrordusput. Heel gek!

Natuurlijk waren er wel een paar nieuwsgierige Meijelse buurtbewoners die af en toe kwamen kijken, zoals Erken den Molenaer, Nijs Klompemaecker en Jan ingen Neerbemd.⁷ Zij hadden zo kunnen vertellen, dat het grenspunt op de weg (nu Keulsebaan) was, waar de tolboom stond. De **Sint Willibrordusput was altijd een 'richtpunt' geweest, geen 'grenspunt'**, maar de geplaatste grenspaal leek dat te veranderen.

Om in de nacht van 17 op 18 augustus met stokken een goede rechte grens te kunnen aangeven, werden de mannen van Weert, Nederweert en Someren terug gestuurd naar Hugten. Vandaar moesten ze 's nachts in stokken en houten palen zetten **recht op het vuur bij de Sint Willibrordusput af**. In Meijel werd bij de nieuwe grenssteen een geweldig vuur gemaakt. De mannen konden dat over de kale Peel gemakkelijk zien, zelfs meer dan vijftien kilometer ver.

18 augustus 1549

Toen de commissarissen en landmeters in de vroege morgen van 18 augustus weer op de hei bij Hugten stonden, zagen ze, dat de grenslijn opnieuw absoluut niet recht was. Ze overlegden over de oorzaak van het voortdurend mislukken en konden geen andere reden vinden dan kwade opzet bij de mannen uit Nederweert en Someren.

Deze ingezetenen hadden 's nachts in opdracht van de landmeters de tekens geplaatst en werden door de commissarissen beschuldigd van partijdigheid en opzettelijk verkeerde hulp.

Om een einde aan dit lachwekkend gebeuren te maken werd bode Peeterken Streijcs te

paard naar de Raad van Brabant gestuurd om er assistentie te halen voor de derde bepaling van de grenslijn door de Peel.

En de rechte lijn door de Peel kwam er van Meijel tot achter het Weerterbos (Bois de Weert), zoals een kaartje uit 1754 laat zien.

19 augustus 1549

Op 19 augustus werd in korte tijd met de onpartijdige assistenten uit Brabant *'voor die derde reijse den wech hergaen tot dat zij die gerechte linie soude hebben gevonden..'*

Tussen de twee uiterste palen in Hugten en in Meijel werd de grens vastgelegd met vier stenen palen, die ook voorzien waren van de wapenen van Brabant en Horne. Bij elk van deze palen werden met alle plichtmatigheden van bannen (met een plechtige verklaring bekrachtigen) en vreden (voor eeuwig beschermen en vrijwaren van storingen) eerst veertien kleine stenen in de kuil geworpen, als *'jongers ende getuyghen'*. Het was de bedoeling vijf stenen te plaatsen, maar de grenspalen konden niet overal op gelijke afstand geplaatst worden, omdat in de Peel niet alle plaatsen bereikbaar waren vanwege het water en moeras. Toen zijn er vier geplaatst, twee vanaf Hugten en twee vanaf de St. Wilbertspuit, zover als de Peel toegankelijk was en waar de commissarissen de plek het meest passend vonden.

Zes palen gaven vanaf 1549 dus de grens aan. In de Peel staat er nog een verweerd te getuigen.

De steen in Meijel met aan een zijde het wapen van Brabant met de leeuw en aan de andere zijde met het wapen van de graaf en gravin van Horn werd in 1761 vervangen

Op deze nieuwe steen kwam aan de Brabantse kant het wapen van de Zeven Verenigde Provinciën (Seven Geunieerde Provinciën). Aan de Limburgse kant was het wapen van Oostenrijk erin gebeiteld, want vanaf 1715 tot 1794 hoorde Meijel bij het Oostenrijks Overkwartier.

De grens bleef een lange rechte lijn van vijftien kilometer.

Henk Willems

---

¹ lps.034-36 Authentieke kopie door hertog Antonius van Brabant enz. op 4.8.1408 gegeven van de 'waerheyt' op bovengemelde datum gehouden door de drost van 's-Hertogenbosch op bevel van de drost van Brabant tot beslechting van het geschil tussen Someren en Stercsele betreffende de grensscheiding, 18 november 1352 / 4 augustus 1408

(lps = Liber Privilegiorum Pagi de Someren, in de uitgave van E.J.Th.A.M. van Emstede, streekarchivaris van Peelland, nu: RHCe, 13084 Gemeentebestuur Someren, 2.I/2)

² vph.asten.08 Charter van Henric van Kuyc, heer van Asten, 5 december 1367, naar een op 25 augustus 1755 gemaakte kopie van een kopie

(vhp = Varia Peellandiae Historiae ex fontibus, de verzamelingen van akten, oorkonden, enz. onder redactie van E.J.Th.A.M. van Emstede, streekarchivaris van Peelland, onder meer 'vph.asten' betreffende Asten en Ommelen 'Cartularium of limietscheijdinge van de grondheerlijkheid van Asten' en vph.deurne', nu: RHCe 13031 Gemeentebestuur Asten 1.I/1)

³ lps.028-34 Uitspraak van Walraven van Erp en Adriaan Eijnhouts, schepenen van 's-Hertogenbosch, als scheidsrechters in een geschil tussen die van Someren en die van Over- en Nederweert i.v.m. de grensscheiding, 27 juli 1540 (Getuigenis priester Johan van der Voort)

⁴ Biemans Jac. 'De grenspaal bij "de oude molenstat" van Hugten, Historische notities over een eeuwenoud grenspunt en een monumentale grenspaal', in *Nederweerts Verleden, Doorsneden Land*, Heemkundevereniging Nederweert, 1989, p. 109-122, met gedetailleerde beschrijving van problemen en plaatsen

⁵ lps.085-88 Akkoord over de grens tussen Brabant en land van Weert, gesloten op 13 augustus 1548 te Brussel; kopie van de bijlage gemaakt op 12 november 1707;

⁶ lps.009-13 Onderhands verbaal van de plaatsing van grensstenen tussen het Land van Brabant en Weert, in het bijzonder tussen de gemeenten van Someren enerzijds en Weert en Nederweert anderzijds, overeenkomstig het akkoord gemaakt te Brussel dd. 13.8.1548; over de activiteiten tussen 16 en 19 augustus 1549

⁷ GHS Peel en Maas, Archief gemeente Helden, inv.nr. 10, Registrum Heldense f. 525, Getuigenissen voor het opstellen van een Instrument op 19 december 1590 (naar kopie van bijlage 8 bij processtuk van 24 september 1611; ook aanwezig in RHCL, Schepenbank Helden, port.53, f. 37 e.v.)